

Svar på kritiken av utvärderingen av svenska waldorfskolor i Kristin Sandbergs och Trond Kristoffersens bok *Hva de ikke forteller oss. Steinerskolens okkulte grunnlag* (sid. 221ff i boken).

Bo Dahlin

Forskningsledare vid Rudolf Steinerhøyskolen i Oslo

Professor i pedagogik vid Karlstads universitet, Karlstad

Kritiken mot utvärderingens objektivitet

Sandberg och Kristoffersen ifrågasätter utvärderingens objektivitet genom att påpeka att den gjorts av personer som sympatiserar med både antroposofi och waldorfpedagogik. Dessutom har arbetet finansierats av en privat stiftelse, vars styrelse består av personer som antingen är antroposofier eller är sympatiskt inställda till antroposofiskt baserade verksamheter. Författarna utgår ifrån att dessa förhållanden på ett självklart sätt gör utvärderingen värdelös.

Förvisso finns det exempel på hur privat finansierad forskning förvränger eller döljer forskningsresultat som är ogynnsamma för finansiären (t ex tobakbolagens forskning om riskerna med rökning). Men att sådant förekommer i vissa fall betyder givetvis inte att det alltid måste vara fallet.

Författarna undviker noga det faktum att utvärderingsarbetet följdes och granskades av två oberoende svenska professorer i pedagogik, som inte hade några som helst kopplingar till eller intressen i waldorfpedagogik. Denna referensgrupp anlätades just med tanke på att bemöta eventuella anklagelser om bristande saklighet och neutralitet. Utvärderingens slutrapport (det som författarna kallar "Dahlinrapporten") behandlades dessutom på ett forskarseminarium och granskades särskilt av en tredje professor i pedagogik, tillika tidigare chef för det svenska Skolverket. Utvärderingsarbetet har alltså varit utsatt för vetenskaplig granskning av samma typ som all annan pedagogisk forskning. Detta påpekas också tydligt i slutrapportens förord men Sandberg och Kristoffersen väljer givetvis att inte se det. Istället säger de bara att "ingen uavhengige forskere har deltatt i denne undersøkelsen" (s 222) och att "denne rapporten har ikke blitt underlagt en fagfellesvurdering" (s 223).

Vidare kan tilläggas att även om vi som arbetade med utvärderingen var sympatiskt inställda till waldorfpedagogikens *idéer och principer* så betyder inte det att vi är automatiskt okritiska till de sätt på vilka dessa idéer omsätts i praktiken. Vi är inte intresserade av att förvränga eller dölja obehagliga fakta. Tvärtom är vi intresserade av att lyfta fram vanskligheter och problem för att waldorfskolorna ska bli bättre. Vi påpekar också i rapporten i vad gäller *just de frågor* som vi undersökte var resultaten mestadels positiva för waldorfskolorna, men att det inte betyder att *allt* är bra. Vi ansträngde oss t o m lite extra för att påpeka saker som var problematiska, men inte heller det lyfter Sandberg och Kristoffersen fram.

Vad gäller finansiärernas intresse i saken måste man för det första påpeka att långt ifrån majoriteten i stiftelsens styrelse var antroposofier. Men även om många av dem var sympatiska till waldorfpedagogiken kan man fråga sig vad en sådan stiftelse ska göra när staten och dess skolmyndigheter *inte visar något intresse för att göra en seriös utvärdering av landets waldorfskolor?* Är det då inte naturligt att privata intressen i

civilsamhället tar över finansieringen av sådana undersökningar? Stiftelsen skulle välkomna att staten finansierade en vetenskaplig granskning av waldorfskolorna, men alldenstund detta inte sker, måste den ju ha friheten att göra detta själv. Att den då söker upp personer som har förståelse för waldorfpedagogikens grundtankar är heller inte något som kan kritiseras, eftersom det är tämligen omöjligt att utvärdera något som man inte förstår sig på.

Kritiken mot urvalet av skolor och elever

Författarna ifrågasätter urvalet av skolor och elever som deltog i undersökningen. De påstår att lärarna på de skolor som tackade ja till att vara med i projektet också utlovades att "få ta del i arbetet med rapporten". De byter här ut det lilla ordet "av" mot "i". Lärarna lovades inte att få vara med i själva rapportskrivandet, men att få ta del av de resultat som framkom i rapporterna. Det skrevs nämligen flera delrapporter, vilka utgör det detaljerade underlaget för slutrapporten. (En seriös kritik av utvärderingen måste befatta sig med detta underlag för att bygga på en fullständig bild av arbetet.)

Författarna påstår vidare att lärarna skulle själva få välja ut vilka elever som skulle delta i utvärderingen. Så var det bara i *en* av de sex frågor som undersöktes, men författarna får det att låta som om det gällde hela utvärderingen, vilket ger en fullständigt osann bild. Den fråga där lärarna fick välja ut elever handlade om hur man bemötte barn med särskilda behov, dvs barn som hade svårt att hänga med i studierna. Vi som utifrån kommande forskare kunde ju omöjligen veta vilka dessa barn var, därför behövde vi lärarnas hjälp för att välja ut dem.

Undersökningen har inte försäkrats sig om att lärarna inte plockat ut de elever som fick vara med, eller instruerat dem hur de ska svara, påpekar författarna. Det är sant att vi inte var närvarande vid de tillfällen då eleverna besvarade enkäterna. Det är dock en inte ovanig praxis vid sådana undersökningar att man visar förtroende för lärarna. Det finns t ex inga särskilda kontrollanter närvarande när eleverna gör de nationella proven i olika ämnen. Det finns heller ingenting i elevernas svar som tyder på att de varit utsatta för en systematisk påverkan att svara på ett visst sätt.

Författarna påstår att elever, föräldrar eller lärare som har haft negativa erfarenheter av waldorfpedagogiken "ble ikke inkludert i studien". De får det att låta som om vi aktivt uteslöt sådana personer från att delta. Men om författarna hade läst resultaten mer noga (särskilt den första delrapporten, som finns att tillgå på bibliotek eller om man kontaktar undertecknad) skulle de funnit att en viss andel (ca 6%) av enkätsvaren i den större undersökningen, som vände sig till före detta waldorfelever, uppgav kritiska svar. Innehållet i dessa svar beskrevs lika noga som andra svar. Att personer med kritiska erfarenheter blev uteslutna är alltså en ren lögn.

Sandberg och Kristoffersen säger på ett ställe att de tio djupintervjuer som gjordes är för få för att säga något om en "så stor grupe". Men dessa intervjuer gjordes bara i *en* av de sex undersökningarna, och de gjordes som ett *komplement* till en statistisk undersökning av närmare 800 före detta waldorfelever. Syftet var alltså inte att generalisera från dessa 10 till hela gruppen, utan tvärtom att ge lite mer färg till de svar som framkommit i enkäterna.

Kritiken mot jämförelsen med offentliga skolor

Sandberg och Kristoffersen menar att man inte kan jämföra waldorfskolor med offentliga skolor för det skulle vara som att jämföra äpplen och päron. Man skulle istället jämföra med andra fristående eller religiösa skolor. Denna kritik håller inte en närmare granskning. För det första är det visst möjligt att jämföra äpplen och päron; båda tillhör kategorin *frukt* och kan jämföras som olika typer av frukt. På samma sätt är offentliga skolor och waldorfskolor olika typer av *skolor*. Jämförelserna med den offentliga skolan hade flera skäl: dels är föräldrar sannolikt intresserade av att veta hur barnen i waldorfskolorna "står sig" i förhållande till dem som går eller gått i offentliga skolan. Dels kan det ur ett statligt myndighetsperspektiv vara intressant att veta hur en fristående skola står sig i relation till den offentliga.

Kritiken av brist på objektiva mätinstrument

Sandberg och Kristoffersen menar att de mätinstrument som använts i undersökningen inte varit objektiva utan byggt på subjektiva tolkningar av elevernas svar. Denna kritik bygger på föreställningen att en kvantifierad mätning är mer objektiv än en kvalitativ tolkning. Det är en föreställning som länge varit utsatt för stark kritik inom den pedagogiska forskningen. Alla mätningar, vare sig de är kvantifierade eller inte, innehåller en ofrånkomlig subjektiv dimension.

Kritiken av bristande behandling av "de ockulta grunderna"

Varför har vi inte tagit upp en enda problemställning som är knuten till waldorfpedagogikens ockulta grunder, frågar Sandberg och Kristoffersen. Det finns flera anledningar. En är bristen på tid och resurser. Utvärderingens huvudsyfte var att göra empiriska beskrivningar och jämförelser. Att då gå in på så stora frågor som reinkarnation och karma är tämligen omöjligt. En seriös behandling av sådana idéer kräver mycket arbete. För den som vill fördjupa sig i dessa områden finns det redan massor av litteratur. Slutrapporten innehåller dock ett kapitel av undertecknad där de *andliga* grunderna för waldorfpedagogiken behandlas helt öppet.

Vad Steiners "rasistiska" uttalanden beträffar, som Sandberg och Kristoffersen också frågar varför vi inte tagit upp, är svaren desamma. Men författarna borde veta att antroposofin blivit "frikänd" från anklagelserna om rasism vid åtminstone två rättegångar, en i Frankrike och en i Holland. Även om ett fåtal av Steiners utsagor *idag* kan *tolkas* som rasistiska bygger varken antroposofin eller waldorfpedagogiken på rasistiska idéer. Varför förvånar sig inte Sandberg och Kristoffersen över att waldorfeleverna i större utsträckning än den offentliga skolans elever tar avstånd från nazism och rasism? Men de tror väl kanske att waldorfeleverna blivit uppmanade av sina lärare att svara så, fast de egentligen tänker motsatsen. Tror Sandberg och Kristoffersen verkligen att ungdomar idag skulle gå med på något sådant?

Övriga punkter

Författarna frågar varför vi inte tagit hänsyn till skillnader i föräldrarnas sociala och kulturella bakgrund och att waldorfföräldrarna i många avseenden skiljer sig från "svenskar i allmänhet". Här kan bara sägas att författarna helt enkelt inte har läst

rapporten tillräckligt noga för att upptäcka att just denna fråga behandlas på de ställen där den är relevant.

Sandberg och Kristoffersen avslutar sin kritik med att påpeka den högre "frafallsprocenten" bland waldorfeleverna och varför inte detta uppmärksammas mera av oss. Återigen handlar det bara om *en* av de sex undersökningar vi gjort; den om resultat på nationella prov i svenska, engelska och matematik. Vi har påpekat att detta skapar problem i jämförelsen med offentliga skolan och att inga absolut säkra slutsatser kan dras. Vi antar att en möjlig orsak är att waldorfeleverna är ovana vid den typen av tester och prov det handlar om. Sandberg och Kristoffersen frågar varför vi inte undrar över det större bortfallet trots att både waldorfeleverna och deras föräldrar är så nöjda med sin skola. Men kanske är de nöjda just därför att pedagogiken inte bygger på tester och prov utan på tilliten till att varje barn kan och vill lära bara det får rätt stimulans, stöd och uppmuntran?

Efter denna fråga går Sandberg och Kristoffersen omedelbart vidare med att undra varför så många "dropper ut av" waldorfskolan. Det blandar här samman bortfallsprocent med att *lämna* waldorfskolan. De undrar hur det kan komma sig att så många lämnar den trots att de är så nöjda. Men bortfallsprocenten i just denna del av utvärderingen är ju inte densamma som den andel elever som "droppar av" waldorfskolan. Vi har inga exakta uppgifter på det senare, vi kan bara konstatera att Sandberg och Kristoffersen blandar korten så som det passar dem. Det gäller i stort sett alla deras kritiska synpunkter, vilket förhoppningsvis har framkommit i detta gensvar.